

La participació de la diàspora ruandesa al conflicte nacional

Firmin Dusabe¹

Resum

La lluita del poder de les elits i el genocidi de 1994 van provocar la sortida de milers de ruandesos fora del seu país. Aquest col·lectiu forma part de la comunitat de la diàspora ruandesa que actualment viu el mateix conflicte que ja existia en el seu país d'origen. El clivatge ètnic i regional és el principal element que caracteritza els ruandesos de la diàspora. El règim actual de Kigali proposa programes per crear simpaties i gestionar els seus ciutadans que viuen a l'estranger però encara queda camí a fer per arribar a la unitat nacional.

Paraules clau: Ruanda, diàspora, conflicte, política transnacional.

Resumen

La lucha de poder de las élites y el genocidio de 1994 provocaron la salida de miles de ruandeses fuera de su país. Este colectivo forma parte de la comunidad de la diáspora ruandesa que actualmente vive el mismo conflicto que ya existía en su país de origen. La división étnica y regional es el principal elemento que caracteriza los ruandeses de la diáspora. El régimen actual de Kigali propone programas atractivos y así poder gestionar sus ciudadanos que viven en el extranjero pero todavía queda camino para llegar a la unidad nacional.

Palabras clave: Ruanda, diáspora, conflicto, política transnacional.

Abstract

The power struggle between the elites and the genocide in 1994 led to the exodus of thousands of Rwandans from their country. This collective is part of the Rwandan diaspora that is currently experiencing the same conflict that

---

¹ **Firmin Dusabe**, llicenciat en Filosofia per la UAB. Té un Màster en Gestió de la Immigració per la UPF. Actualment està realitzant una tesi doctoral en Ciències Polítiques a la UB. Autor del llibre *Recull de contes africans* publicat per l'editorial Emboscall.

existed in their country of origin. Ethnic and regional divisions are the main elements that characterize the Rwandan diaspora. The current regime in Kigali has proposed programmes to encourage relations and manage its citizens that live abroad but there is still a long way to go before achieving national unity.

Keywords: Rwanda, diaspora, conflict, transnational politics.

Introducció

La migració internacional és un dels fenòmens més antics del món. Al començament del s.XXI hi ha uns 200 milions de persones que viuen fora del seu país d'origen (Banque Mondiale, 2011: 3). La globalització és un element important que ha afavorit el sistema internacional i ha fet que cada vegada hi hagi més mobilitat de capital, d'informació, de persones (malgrat els controls que s'han muntat per aturar aquesta mobilitat)... Actualment, la majoria d'aquests moviments migratoris es fan de sud cap a nord i afecten tant els països emissors com també els països receptors (Wihtol de Wenden, 2005, pàg. 4).

La mobilitat humana provocada per la globalització ha fet néixer una nova mirada de la migració com un fet positiu, tant pels països emissors com pels receptors, i es parla d'una *immigració compartida* (S. Nair, 2007). Els emissors veuen com els seus ciutadans enriqueixen el país d'origen amb les remeses que envien a les seves famílies des del lloc on viuen i treballen. És en aquest sentit que podem dir que la diàspora fa un esforç per al desenvolupament del propi país amb la seves aportacions econòmiques, significatives en l'economia del país i vitals en alguns projectes de desenvolupament. Per la seva banda, els receptors es veuen afavorits per l'arribada de mà d'obra per al mercat laboral.

La majoria de països pobres tenen una part dels seus ciutadans fora del país a causa de la pobresa, de la pròpia demografia del país o de la seva inestabilitat política. Alguns autors han desenvolupat la teoria de *push-pull* per explicar que, si l'economia local no va bé, hi ha un moviment migratori que desplaça la població cap als països on el nivell de desenvolupament és més avançat

(Sorensen, 2005: 166). Les millores en les comunicacions (transport, informació...) han afavorit també la mobilitat de la població. Ara és molt més fàcil moure's d'un país a un altre i saber què passa al món.

L'Àfrica, un continent pobre tot i que ric en matèries primeres, coneix la situació de la migració dels seus ciutadans, com a conseqüència dels conflictes entre ètnies o bé per la pobresa (Revilla, 2010: 1-4). Segons dades del 2010², 30.6 milions d'africans vivien fora del seu país d'origen, cosa que significa un 28.8% de la població del continent i un 3% de la població mundial.

A la zona dels Grans Llacs, la causa dels primers moviments migratoris va ser la pressió demogràfica ja que els habitants de la zona es desplaçaven per anar a buscar noves terres de cultiu i de pastura per a les vaques. Una altra causa que explica el moviment de persones en aquesta zona és la inestabilitat política i les guerres que han provocat, i encara provoquen, la migració interna i externa forçada. La regió dels Grans Llacs ha estat escenari de la violació més forta dels drets humans aquestes darreres dècades, amb el genocidi de 1994 i el conflicte regional que va començar el 1996 i que encara continua. Aquest conflicte, qualificat com *Primera Guerra Africana*, ha provocat més de 6 milions de morts i un gran nombre d'immigrants interns i internacionals.

1. Consolidació de la ciutadania a distància

1.1. El concepte de diàspora

La paraula *diàspora* ve de la paraula grega *διασπορά* i vol dir dispersió o sembra de llavors. La utilització d'aquest terme amb minúscula és per referir-se a qualsevol poble o població ètnica forçada o induïda a abandonar el seu país d'origen ètnic tradicional, que es dispersa per altres parts del món, i els esdeveniments posteriors a la seva dispersió en relació amb la seva cultura. Aquest terme amb majúscula s'utilitza per referir-se a la població jueva expulsada de Judea pels babilonis, el 586 aC, de Jerusalem pels romans, l'any 135 dC. Més tard, el terme s'ha utilitzat per identificar els moviments històrics de la dispersió de la població ètnica d'Israel (Okpewho, 2009: 3-31).

---

2 Veure els documents del Banc Mundial i *Population Reference Bureau* (Quadre de dades de la població mundial).

Cap al final del segle xx, el terme ha agafat un sentit modern i *diàspora* significa un grup d'immigrants que viuen en llocs dispersos, fora del seu lloc de naixement, però que tenen contacte amb el seu lloc d'origen a través de vincles transnacionals³.

Des d'una perspectiva política, diàspora és el conjunt de persones procedents d'un país, que viuen fora d'ell, independentment de la seva ciutadania o nacionalitat i que, sigui individual o col·lectivament, estan o podrien estar disposats a contribuir al desenvolupament del seu país. En la mateixa línia, Àfrica, a través de la Unió Africana, ha elaborat la seva pròpia definició de *diàspora* i diu que és:

“el conjunt de persones d'origen africà que viu fora del continent, independentment de la seva ciutadania i nacionalitat i que estan disposats a contribuir al desenvolupament del continent i la construcció de la Unió Africana”⁴.

Finalment, en el cas del govern de Ruanda (GoR), diàspora és:

“el col·lectiu de ruandesos que van abandonar el país voluntàriament o van ser obligats a viure en altres països del món i estan disposats a contribuir al desenvolupament de Ruanda (DGD, 2009: 3). En aquesta definició s'introdueix el matis d'abandó del país voluntari o obligat, possiblement en relació amb les onades migratòries del 1959 (revolució hutu) i del 1994 (genocidi)”.

1.2. La diàspora ruandesa al món

Ruanda és un país que fins fa poc no tenia una tradició d'emigrants, comparat amb els altres països de l'Àfrica occidental. Podem explicar això per l'estructura agrària que organitza la societat ruandesa, on cada família de ruandesos té un tros de terra⁵, que al seu torn lliga cada individu amb els seus avis. A més a més, generalment les famílies enterren els seus morts al pati de la casa, amb funcions de cementiri familiar. La mentalitat que hi ha darrere aquest fet, doncs,

³ Vegeu pàgina www.wikipedia.org/african-diaspora

⁴ Aquesta definició està donada per African Union 15 (AU), i es pot veure en els documents de la AU (número 15) que estan disponibles a internet.

⁵ La gent que viu a la ciutat ha conservat la terra dels seus avis i hi ha construït una caseta per conservar el lloc.

és que vivint a la terra dels avantpassats les noves generacions continuen en contacte amb la família.

Un punt de preocupació dels ruandesos que viuen a l'estranger és la situació d'inseguretat que trobem en aquesta zona dels països dels Grans Llacs, especialment Ruanda com a país que va patir un genocidi. Això fa que hi hagi un gran nombre d'exiliats. Molts d'ells són refugiats polítics o sol·licitants d'asil; exiliats de fet. Després hi ha els *casos excepcionals* com persones que viuen a l'estranger per fer els negocis o bé que hi viuen per altres raons com estudis, visites temporals, etc.

És conegut que els primers exiliats ruandesos ho són des del 1959 a causa de la revolució social dels líders hutus, amb la qual es va acabar el règim de la monarquia nyiginya, la minoria d'un clan de l'ètnia tutsi que havia governat el país més de cinc segles. Aquesta adveniment va fer que milers de tutsis abandonessin el país perquè tenien amenaces per part dels hutus i, a més, alguns no volien compartir el poder amb els seus antics servidors (Reyntjens, 1985).

Així doncs, les principals destinacions van ser els països veïns de l'Àfrica equatorial i un petit número va poder marxar cap a altres continents. Els esdeveniments que van seguir aquesta revolució van afectar moltes persones, així com els disturbis ètnics que va caracteritzar la Primera República de Ruanda (1962-1973) després d'incloure atacs recurrents dels *Inyenzis*⁶.

La fi de la Primera República (1973) va anar, a més, acompanyada de greus disturbis ètnics i milers de tutsis es van exiliar als països veïns de Ruanda. Finalment, la guerra de 1990-1994, el genocidi i les represàlies incrementen el nombre de la diàspora ruandesa.

Més específicament, l'any 1994 és un moment crucial en la història de la diàspora de Ruanda. Cap altra època de la història d'aquest país ha vist un èxode massiu de ruandesos a l'estranger. Durant el genocidi, moltes persones fugen de massacres i se'n van a l'estranger, principalment als països veïns. Al

---

⁶ El nom del grup armat que va atacar Ruanda diferents anys. Els seus membres eren antics refugiats del conflicte de l'any 1959, que alguns autors anomenen la *Revolució Hutu*.

final de la guerra, amb la presa del poder pel Front Patriòtic Ruandès (FPR) el juliol de 1994, el país experimentarà el major èxode de la seva història. En primer lloc, moltes d'aquestes persones van instal·lar campaments de refugiats al Zaire (més tard República Democràtica del Congo), Burundi i Tanzània. També trobem els ruandesos a països africans com Kenya, Gabon, Camerun, Costa d'Ivori i Senegal abans de sortir a l'oest: Bèlgica, França, Països Baixos, Canadà i Estats Units. Finalment, altres romanen en aquests camps, almenys als del Zaire fins el 1996. El govern de Ruanda va decidir fer tornar per força aquests refugiats amb la primera guerra del 1996-97. Alguns van tornar al país i els altres van creuar el Zaire per instal·lar-se al Congo-Brazzaville o a la veïna República Centreafricana.

Finalment, un tercer criteri fa referència a l'àrea d'instal·lació. En aquest àmbit destaquem tres grups principals. Els primers de la diàspora es dirigeixen a Europa. Altres ho fan cap a Amèrica (Canadà i Estats Units) i, finalment, també hi ha establiments a l'Àfrica. En general, cada grup no ha d'enfrontar-se als mateixos problemes (així com dins d'aquests grans grups, les situacions difereixen d'un país a un altre). A més, el paisatge ètnic i el pes relatiu (en particular, en termes de recursos econòmics i la influència política) de cada comunitat en aquestes ubicacions d'instal·lació són diferents.

Històricament, quan els immigrants que ho eren per primera vegada (1959 i 1960) es van situar en la seva majoria als països veïns, principalment Uganda i Burundi, no es donen les mateixes situacions que en onades posteriors⁷. De fet, des de 1973, el refugi va ser occidental: especialment a Bèlgica, Canadà i, en menor mesura, als Estats Units. En aquest moment, la diàspora de Ruanda va estar formada principalment per membres de la comunitat tutsi. El 1994, la composició ètnica així com els territoris d'acollida va ser diversificada.

⁷ Vegeu Catherine Watson : *Exile From Rwanda. Background to an Invasion*, Washington DC, United States Committee for Refugees, Issue paper no 15, 1991.

Per a l'estudi del fenomen migratori en el cas de Ruanda, es fan dos grups principals⁸:

- Emigració temporal: són els grups d'estudiants, empresaris, turistes i diplomàtics. En el cas dels estudiants, les dades aportades pel govern de Ruanda apunten que la meitat no tornen al país i es queden als països on han realitzat els estudis⁹.
- Emigració permanent: són els que van fugir del país per raons polítiques i per la inseguretat¹⁰. Formen part d'aquest grup els ruandesos descendents dels antics refugiats, que van marxar durant el genocidi del 1994.

Remarquem que el genocidi és un dels factors principals d'un gran moviment migratori de ruandesos i aquesta situació va canviar la tendència històrica de no emigrar. El 1994 quatre milions de ruandesos van sortir del país i uns dos milions van ser desplaçats (emigrants interns). Segons dades de l'informe del Banc Mundial, l'any 2010 hi havia 263.400 immigrants ruandesos, que representa un 2,6% de la població.

Pel que fa a les ambaixades ruandeses a Europa, totes tenen problemes per conèixer el número exacte d'immigrants ruandesos. La causa principal és que hi ha alguns ruandesos que amaguen la seva identitat perquè van participar en el genocidi. Altres han perdut el desig de ser ruandesos per tot allò que va passar durant el conflicte i han agafat una nova nacionalitat¹¹. Malgrat aquests problemes, les ambaixades ofereixen unes xifres oficials.

La primera destinació dels immigrants ruandesos a Europa és Bèlgica. Segons la Direction Générale Office des Etrangers del Ministeri de l'Interior de Bèlgica, hi ha 20.000 immigrants ruandesos, però l'estimació de l'ambaixada de Ruanda

⁸ El govern de Ruanda dóna el nom de diàspora a tots els ruandesos que són fora del país.

⁹ Entrevista realitzada per Eugène Kandekwe el 03/02/2012.

¹⁰ Per a la història de Ruanda, els anys 1959, 1973, 1990 i 1994 són anys de conflictes oberts i de gran inseguretat.

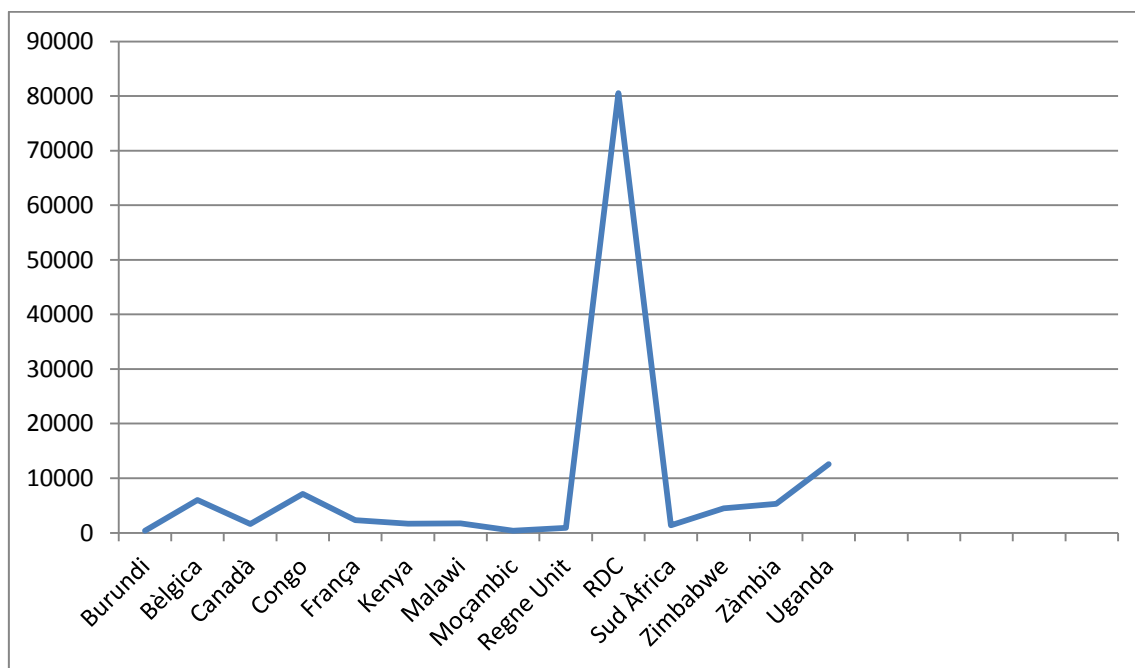
¹¹ Hi ha casos d'individus que han perdut tots els membres de la família i s'han quedat sols. Alguns tenen traumes i no volen sentir la paraula Ruanda.

a Bèlgica calcula que n'hi ha d'haver entre 30.000 i 40.000¹². Una explicació per a aquesta diferència de dades és que un gran nombre d'immigrants ruandesos han aconseguit la nacionalitat belga. Segons el registre nacional del país, l'any 2006 es van nacionalitzar 8.635 ruandesos¹³. A França hi ha entre 3.000 i 5.000 immigrants ruandesos.

Pel que fa a Amèrica, l'ambaixada de Ruanda a Canadà té comptats uns 15.000 ruandesos, tot i que sospita que en realitat n'hi ha més.

Hi ha 114.836 ruandesos emigrats que viuen amb l'estatut de refugiat. Segons l'informe de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats (ACNUR), la majoria estan concentrats als països veïns i els altres a països d'altres continents.

Gràfic: La població ruandesa amb estatut de refugiat a la fi de 2010

Font: ACNUR,(2010), *Informe Anual*, Ginebra

¹² Xifra donada per Joseph Uwamungu, segon conseller de l'ambaixada.

¹³ Aquest número de ruandesos ha pujat per causa del genocidi i els conflictes a la zona dels Grans Llacs. La majoria d'emigrants són refugiats polítics. Per exemple, segons xifres dels cens nacional, el 1991 hi havia 1.552 ruandesos que tenien la nacionalitat belga. La majoria eren els que van marxar del país el 1959 i el 1973, per la persecució dels tutsis.

Segons es desprèn de la taula, el nombre de refugiats ruandesos vivint en països fronterers és de 108.508 ruandesos. Aquest número representa un 94,5% de tots els ruandesos refugiats. La resta viuen als altres països d'Europa i Amèrica.

1.3. La situació de fugida de cervells

La fugida de cervells ha estat definida d'altres maneres: migració elitista, fugida de saber, èxode intel·lectual, èxode dels cervells, fugida de competències, etc. Un aspecte a destacar d'aquest fenomen és que per al país emissor suposa una pèrdua de capital intel·lectual i de la població més jove.

L'Àfrica coneix aquest fenomen de la fugida de cervells des de temps post-colonials fins ara i, en aquests moments, 250.000 professionals (metges, infermeres, enginyers, mestres, administradors, etc.) marxen cada any cap a l'estranger. Ruanda també segueix aquesta tendència. Per exemple, el 2006 les persones qualificades amb diplomes superiors que van deixar el país van ser un 26,0 % i un 43,2% eren metges formats a Ruanda¹⁴. Aquest fet provoca que molts països d'Àfrica pateixin de falta de recursos humans qualificats, perquè els qui han estudiat sovint marxen cap a Europa o Estats Units.

A partir de l'any 1960, va augmentar el nombre de persones escolaritzades i va començar la urbanització de les ciutats principals de cada país. Aquests dos fets tenen relació amb l'inici també de la *fugida de cervells* d'alguns països africans.

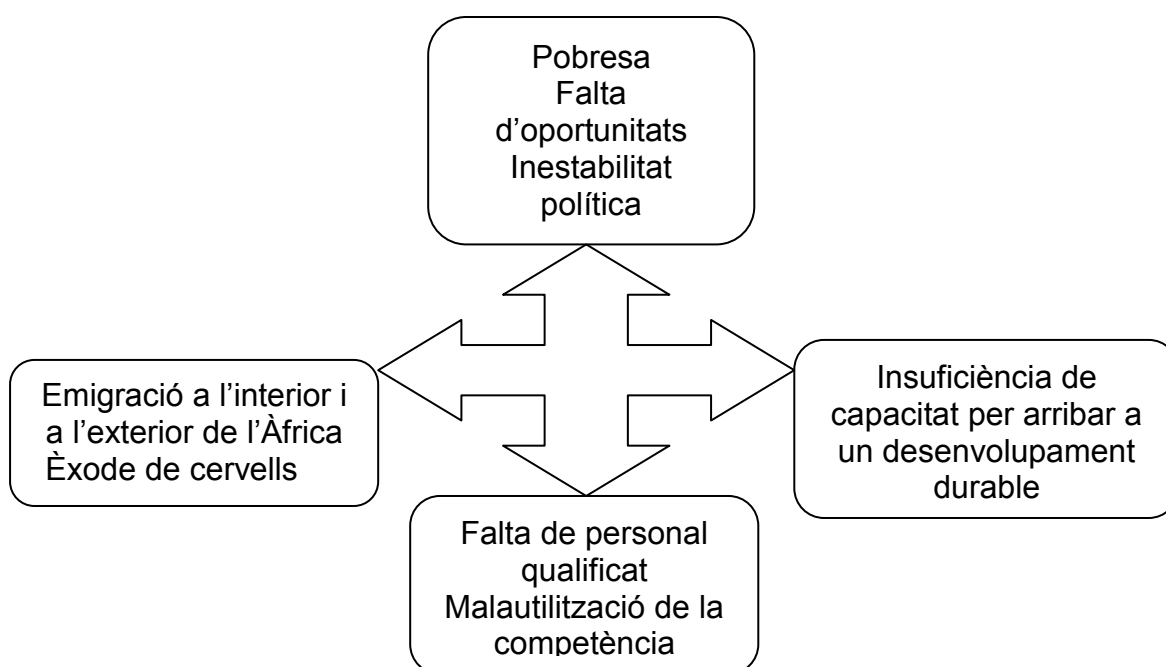
La situació que tenim des de fa algunes dècades és que els africans qualificats surten dels seus països per estudiar a les universitats europees o americanes (postgraus o bé màsters) per completar la seva formació acadèmica. Arriben a Europa, Estats Units, Canadà o també Austràlia i troben oportunitats de tenir més bons salaris, promoció professional i recursos per poder fer

¹⁴ Segons un informe de la ONU de 2011 que es basa en dades de Bhargava, Docquier.

investigacions¹⁵ que als seus països d'origen. Altres causes d'aquesta fugida són la inestabilitat política, la inseguretat, la falta de serveis socials i por de persecució per part dels polítics als intel·lectuals¹⁶.

Segons els números que dóna l'OIM, entre 1960 i 1975 Àfrica tenia 27.000 persones qualificades fora del seu continent i en el període de 1975-1984 el nombre havia pujat fins a 40.000 persones. El 1990 va canviar aquesta tendència i es va acabar la sortida de professionals qualificats.

Figura . Principals factors de fugida de cervells africans

Font: Taula elaborada a partir del document OIM (2004), *Migrations pour le développement*.

15 Segons la UNESCO, uns 30.000 africans amb doctorat treballen a l'estranger i 25.000 becaris africans que van venir a estudiar a països de la UE no van tornar als seus països d'origen després de la seva formació.

16 Autors com Zekri (2002) i Naji parlen d'aquest fet com "la inseguretat professional a la carrera científica".

Un altre grup de persones que marxen són els membres d'institucions religioses, els artistes, els esportistes d'alt nivell, etc. Pel que fa al món de l'esport, la presència d'atletes i futbolistes aquí a Europa és molt remarcable. Segons dades del 2002, hi havia 502 jugadors africans a la primera divisió en equips europeus, repartits de la següent manera: 75 nigerians, 56 ghanesos, 52 camerunesos, 44 senegalesos i 36 ivorians. Els principals països europeus acollidors d'aquests jugadors eren: Bèlgica (89), França (80), Portugal (49), Holanda (32), Regne Unit (29) i Alemanya (26)¹⁷.

La migració de professionals preparats s'explica per la política dels països receptors. Els països disposats a rebre immigrants fan polítiques per atreure'ls i faciliten l'obtenció de visats pels professionals altament qualificats o es donen beques d'estudis avançats. D'altra banda, el mercat laboral dels països receptors ofereix millors salaris i condicions de treball.

En tot el continent africà, només hi ha 20.000 científics i enginyers (el 3,6% de la comunitat científica) per atendre les necessitats dels 1.034.139.682 d'habitants d'Àfrica. Per exemple a Ghana, el 60% dels metges són fora del país i Nigèria té 21.000 doctors (50%) que treballen als Estats Units i serien necessaris al seu país¹⁸.

Els governs locals tenen responsabilitat en aquesta situació de fugida de cervells. Segons l'OIM, els governs africans inverteixen poc en investigació i desenvolupament, només un 0,2% del PIB i en canvi tenen molta despesa militar. Si aquests diners s'invertissin en educació, promoció de la dona i en crear oportunitats per als joves, es contribuiria al desenvolupament i no hi hauria tantes persones que voldrien deixar l'Àfrica.

¹⁷ Vegeu G. Dreyfus (2002), *Les professionnels africains*, o bé veure pàgina web www.rfi.fr/Fichiers/sports/afrique.

¹⁸ Vegeu l'informe de l'African Diaspora Policy Centre (ADPC), *Engagement stratégique de la diaspora africaine en Europe en tant qu'agent du développement*, pàg. 4-16.

El problema de falta de mà d'obra qualificada al continent africà es compensa contractant personal estranger. Es parla d'uns 100.000 treballadors i uns 4.000 milions de dòlars de cost. Segons el Dr. Lalla Ben Barka, de la Comissió Econòmica per Àfrica de la ONU, el continent es quedarà sense cervells en uns 25 anys (OIM, 2007: 19-34).

La fugida de cervells és un obstacle per al desenvolupament en general del continent africà i afecta d'una banda sectors com l'educació i la salut, i de l'altra té conseqüències sobre l'economia dels països emissors. Moltes investigacions diuen que la pèrdua de persones qualificades repercuteix negativament en la productivitat de l'economia dels països emissors, per la falta de mà d'obra qualificada (Castles, 2008).

En les últimes dècades i contra el pensament d'anys anteriors, alguns autors han afirmat que l'emigració de científics és una cosa positiva i font de desenvolupament (P. Houtondji, 2005)¹⁹. En aquest cas es parla del *drenatge de cervells* (en anglès *brain drain*, *brain circulation* i *brain exchange*). Aquest terme vol explicar que el moviment de persones qualificades estimula la circulació i l'intercanvi dels recursos humans entre persones de països en vies de desenvolupament i països desenvolupats. L' autor Barou considera que l'emigració pot esdevenir un poderós factor de desenvolupament en un món globalitzat, però a la vegada aconsella als països emissors frenar aquest moviment posant en marxa mitjans per reinserir els seus ciutadans qualificats i oferir-los millors condicions de vida i de treball. Per exemple, els països asiàtics com Xina i Taiwan han guanyat més amb la fugida de cervells gràcies a la seva política de retorn d'aquests cervells (Barou, 2007).

L'experiència adquirida pels emigrants als països receptors (a través del treball assalariat, els sindicats, els estudis superiors...) els permet tenir una mirada crítica sobre l'economia familiar tradicional, la regularització dels naixements, etc.

---

¹⁹ L'autor veu la fugida de cervells com un "*turisme científic Sud-Nord*". Per a ell és un camí de realització de les aspiracions personals per arribar a un futur millor.

1.4. Estudi del cas: el perfil de la diàspora ruandesa a Bèlgica

Bèlgica és un dels països de l'occident on hi viu un gran número de ruandesos. Això s'explica per raons històriques com la colonització. Aquests dos països han continuat tenint una bona relació basada, sobretot, en la cooperació.

Respecte al perfil dels ruandesos que resideixen a Bèlgica, hem trobat que el seu perfil és divers. Hi ha els refugiats, els sol·licitants d'asil, els ruandesos que han obtingut la ciutadania belga, els estudiants, els negociadors, els diplomàtics, etc. Podem classificar-los segons la seva arribada i tindrem dues categories: els que van arribar abans de 1994 i els que van arribar després d'aquest any i han continuat arribant fins al moment present.

- **La primera categoria: els d'abans de 1994**

Són els fills de refugiats dels anys 50. Aquí hi trobem els refugiats de les tensions entre ètnies que hi va haver a Ruanda ja sigui al 1959 o 1973. També, hi ha les altres persones que van marxar de Ruanda per anar a estudiar a Bèlgica i s'hi van quedar. Gràcies a la política de reagrupació familiar van arribar a portar la seva família de Ruanda cap a Bèlgica. La majoria d'aquesta gent són tutsis i tenen la nacionalitat belga. Alguns estan casats amb belgues i viuen, sobretot, a la zona rural. Es caracteritzen per la desconfiança envers els altres ruandesos.

Hi ha un altre grup format pels antics estudiants becaris que van arribar entre els anys 1973-1994. Majoritàriament, són hutus, sobretot del nord de Ruanda (Abakiga)²⁰. Alguns es van casar amb belgues i no volien deixar la família formada i els altres van trobar feina o bé es van quedar per raons polítiques. També alguns viuen a la zona rural. Pel que fa a la seva participació política, trobem que alguns són membres actius dels partits d'oposició de la diàspora.

²⁰ Una raó per explicar la tensió regional entre els ruandesos és aquesta. Quan la segona república de Habyarimana va agafar el poder, després del cop d'estat, es va afavorir els de nord, i per això un gran número dels beneficiaris de les beques belgues eren del nord de Ruanda.

Però els altres són partidans del regim de Kigali perquè que quan hi va haver el genocidi eren fora del país. En alguns casos el règim actual els convoca per donar-los un càrrec al país.

Els fills d'aquests dues categories estan buscats per dues parts: per l'oposició o pel règim de Kigali. Estan integrats totalment a Bèlgica, ja que la majoria són belgues de naixement malgrat que el seu origen és ruandès. La seva integració a la vida belga fa que siguin buscat per les dues bandes, per la posició que ocupen i són considerats com a bons intercessors davant de la comunitat internacional. Són persones interessades per la comunitat ruandesa i la majoria viu a grans ciutats com Brussel·les.

- **La segona categoria: els de després de 1994**

Hi ha les persones que van marxar de Ruanda a causa del genocidi de 1994. La majoria eren hutus i van passar als altres països per arribar a la seva destinació, en aquest cas Bèlgica.

És un grup compost pels antics comerciants, els treballadors dels bancs, funcionaris de l'estat: metges, professors, oficials de l'exèrcit, diputats, ministres, etc. Venien sobretot de la capital Kigali, i la majoria era simpatitzats del règim de Habyarimana i van marxar del país per por d'estar acusats per l'FPR de ser col·laborador del règim perdut. Es caracteritzen per la seva participació activa als partits d'oposició. Viuen sobretot a la regió flamenca (*Dendermonde*), però, també n'hi ha alguns que viuen a Brussel·les i *Verviers*.

Trobem també les persones que van marxar de Ruanda per raons polítiques o bé econòmiques. En aquesta categoria hi trobem els ruandesos de dues ètnies. En general, d'una banda, aquestes persones són joves que han acabat els estudis de secundària o bé universitaris i després van emigrar a Europa per buscar una vida millor com els altres immigrants, sobretot els subsaharians. De l'altra banda, són persones que van tenir problemes polítics amb el règim de Kigali i van decidir de marxar del país per por d'estar acusats de ser enemics del règim (*abanzi b'igihugu*).

Així doncs, aquesta categoria està composta pels refugiats, les sol·licituds d'asil i els que no tenen papers. Trobem també un gran número de persones que ja tenen la nacionalitat belga i alguns treballen i els altres reben ajudes del CPAS (centre public d'action sociale).

L'últim grup està format pels estudiants que tenen beques del govern de Ruanda o bé de cooperació belga per mitjà de les institucions de cooperació al desenvolupament. Hi ha un petit número d'aquests que no tornen al país per raons diferents, un cop han finalitzat els estudis.

Finalment, volem dir que tots aquests ruandesos participen en diferents organitzacions i associacions segons el seu criteri de tria. A vegades, s'ha trobat que hi ha etiquetes per a aquestes organitzacions segons les persones que hi participen.

2. Característiques de les organitzacions de la diàspora ruandesa a Bèlgica

Després de definir què és la diàspora, farem referència a les característiques de les organitzacions de la diàspora ruandesa a Bèlgica. En aquest punt s'analitzarà la tensió que hi ha entre la diàspora ruandesa i la divisió (ètnica o regional) com els elements que caracteritzen aquells ruandesos que viuen fora del seu país²¹. Des que els ruandesos es van exiliar després del genocidi de 1994, continuen vivint aquesta divisió. A continuació, veurem les diverses raons d'aquesta divisió i els factors que han fet que hi hagi exiliats. Finalment, veurem les organitzacions, les principals xarxes de les organitzacions ruandeses a Bèlgica i el conflicte generat per aquesta tensió ètnica i regional

a) La tensió i les divisions entre la diàspora ruandesa de Bèlgica

El primer factor d'aquesta divisió està lligat a l'etnicitat. La població ruandesa està dividida en tres ètnies (hutu, tutsi i twa) i els ruandesos que viuen fora del seu país continuen manetenint la seva identitat ètnica. Això provoca una tensió provocada pels conflictes que van empitjorar la bona convivència entre aquests ètnies.

²¹ Més endavant, veurem com la diàspora ruandesa continua vivint la divisió basada en l'ètnia, hutu i tutsi, malgrat que està fora del seu país.

Després de la divisió ètnica, trobem que la diàspora ruandesa viu també la divisió regional. Això té el seu origen en la divisió territorial de Nord *Umukiga* i Sud (i Central) *Umunyenduga*. En general, el Nord comprèn les antigues prefectures de Gisenyi i Ruhengeri (i de vegades Byumba) i el Sud tots els altres, però sobretot Butare, Cyangugu, Gikongoro, Gitarama i Kigali²².

A aquestes dues divisions s'hi afegeix una tercera, les elits socials i de les masses. Aquí cal entendre el terme *elit* en el seu sentit ampli. Designa totes les persones que ocupaven càrrecs importants als sectors públic i privat abans de 1994. Dins d'aquestes elits, hi ha una jerarquia. Per exemple, trobem els exfuncionaris del sector públic, incloent els exalts directius de les empreses paraestatales. Després d'això, en diferents nivells, els representants de l'Estat (diplomàtics, prefectes, alcaldes, etc.), antics executius del sector privat i, finalment, les persones de la comunitat empresarial, els grans comerciants i els grans empresaris.

Per tant, trobem que la diàspora ruandesa és un món dividit. La divisió està remarcada a través de l'ètnia, la regió i la societat. Aquestes tres divisions serveixen per identificar aquest col·lectiu.

Ara bé, els criteris utilitzats per caracteritzar la diàspora ruandesa tenen un denominador comú: la identificació per exclusió. Els hem agrupat en dues classes. Criteris de segmentació d'una banda i els factors d'exili de l'altra. Podem dir que cada individu s'identifica amb un i/o més d'aquests criteris. Per tant, seria més apropiat parlar de diàspora ruandesa en singular. Així doncs, la seva pluralitat complica encara més l'anàlisi de l'organització d'aquest conjunt de la comunitat ruandesa fora del seu país.

---

²² Com a recordatori, Ruanda es va dividir en onze prefectures: Byumba, Butare, Cyangugu, Gikongoro, Gisenyi, Gitarama, Kibungo, Kibuye, Kigali Rural, Kigali City, la capital, i, finalment, Ruhengeri. Diverses reformes administratives han tingut lloc des de 1995 i va donar lloc a noves divisions territorials. D'acord amb la darrera reforma a partir de gener de 2006, Ruanda té ara cinc *províncies*: Província de l'Oest, del Sud, del Nord i, finalment, la ciutat cabdal, Kigali.

b) Diàspora de Ruanda i els seus desafiaments

La manca d'organització, la dispersió, la fragmentació són tots desafiaments que té plantejats la diàspora de Ruanda. La desconfiança juntament amb una certa desunió són, a més de la qüestió de les generacions joves, els dos reptes que ens proposem analitzar.

- La desconfiança entre la diàspora

La desconfiança entra la diàspora ruandesa, d'una banda, s'explica per la regió d'origen, i d'altra banda per la seva zona d'instal·lació fora del seu país²³. Així doncs, la desconfiança dificulta la relació entre els membres de la diàspora ruandesa.

La desconfiança és més virulenta quan es presenta al camp sociopolític dels exiliats ruandesos. I encara que, en principi, cap partit, cap associació, advoca per l'exclusió ètnica, en el fons hi ha desconfiança al moment de fer un acte de reunió o bé de qualsevol tipus d'associació²⁴.

De vegades aquesta desconfiança s'estén a l'exclusió. A Bèlgica, a Brussel·les, es poden trobar llocs anomenats *hutu* i altres anomenats *tutsi*. Algú que s'atreveix a anar-hi ha de tenir en compte que haurà de donar explicacions als membres de la comunitat de pertinença, ja sigui *hutu* o *tutsi*, perquè pensaran que és un espia de l'altra comunitat.

Algunes associacions culturals, de ballet i altres grups de dansa de què parlàvem abans estan etiquetats com *hutu*, altres com a *tutsi*. I per descomptat,

²³ Per exemple, per conèixer el punt de vista de la comunitat *hutu* que viu a Bèlgica, i que participa poc a les activitats polítiques i la divisió ètnica, té un pes molt gran, mentre que els ruandesos establerts als Estats Units es consideren menys ètnicament purs pel fet que hi ha moltes famílies interètniques. Ruandesos que viuen als Països Baixos, i en menor mesura els que viuen a Alemanya, són *Abakiga* (els ruandesos del nord). Aquesta generalització porta a la construcció d'estereotips que promouen la desconfiança entre els ruandesos de l'exterior.

²⁴ Realment no es pot parlar que la divisió ètnica sigui exclusivament la línia de separació entre els partits d'oposició ruandesos. Aquests porten dins d'ell el sentiment tant *hutu*, *tutsi* com *twa*. Per descomptat que hi ha *etiquetatge* de vegades groller, però aquests partits volen, almenys teòricament, ser transètnics.

quan fan un espectacle, probablement la gent que es troba a la sala sigui d'una sola ètnia (hutu o tutsi).

- La (no-)organització

La característica més visible de la diàspora ruandesa és la seva no-organització. De ben segur que aquesta fragmentació i desorganització no ajuda a promoure la reconciliació entre les comunitats. A més, és un problema per al país d'acollida en aquest cas, Bèlgica, per poder instaurar una relació entre el seu departament i els representants de la diàspora, com ho afirma un agent del Ministeri d'Afers Estrangers de Bèlgica, per la falta de representativitat de la diàspora²⁵.

Atrapat a les seves pròpies divisions, la diàspora està així dividida en camps ideològics que tenen petites iniciatives comunes. Cap gran esdeveniment reuneix la diàspora més enllà de la línia de *cleavage* ètnic; les commemoracions es duen a terme per separat i s'han convertit en una font de tensió; les grans conferències o seminaris es critiquen mútuament en funció dels seus organitzadors i també es converteixen en un tema de controvèrsia²⁶.

- Les generacions futures i la dificultat per conservar la *identitat ruandesa*

L'educació de la generació dels joves és el tercer repte de la diàspora ruandesa. Podem comprendre aquí l'educació en el sentit més ampli del terme, com la formació integral i la capacitació en l'educació cívica, en aquest cas viure la cultura ruandesa en la seva globalitat (llengua, dansa, etc), és a dir, conservar la *ruandacitat* o identitat ruandesa.

No obstant això, aquest és un debat general que involucra tant les obligacions de la vida a l'exili com l'estatut socioeconòmic dels pares. Per exemple, a Bèlgica, s'ha convertit en una cosa essencial, i això és comprensible per al futur d'un fill, empènyer-lo a aprendre holandès o francès, de vegades en detriment

²⁵ El fet que la diàspora ruandesa estigui dividida dificulta la seva gestió a la part del país d'acollida com Bèlgica. La tensió i la desconfiança fa que no arribi a tenir un sol representat com a diàspora ruandesa.

²⁶ Hi ha una excepció notable DIRHI (Diàleg Inter-ruandès altament inclusiu) reuneix els diferents representats de la societat civil i els partits polítics de la diàspora. El seu objectiu principal és la unificació dels ruandesos perquè hi hagi un diàleg entre les diferents ètnies.

del kinyarwanda. A més, els pares no tenen temps per instruir en la cultura i la història del seu país als seus fills, perquè alguns treballen fins a la nit. Això fa que els joves creixin sense donar importància al seu origen i a la seva pertinença ètnica.

Aquest és un fenomen recent dels joves ruandesos que viuen fora, precisament a Bèlgica: la pèrdua dels valors de la identitat ruandesa. Molts pares es queixen que les generacions més joves no tenen l'esperit i patriotisme pel seu país. Ser ruandesos s'ha reduït a una mena d'abstracció geogràfica. I no és estrany ara escoltar els pares dir dels seus fills "*bataye Umuco*" (no tenen la cultura). Podem dir que això és un signe d'aculturació assumida d'una manera convençuda o bé que els joves són víctimes de la vida dels seus pares que no volen conservar la seva identitat.

2.1. Relació entre organitzacions de la diàspora ruandesa a Bèlgica

El primer que s'observa en l'estudi de la diàspora ruandesa és una gran dispersió. No existeix un òrgan representatiu que sigui inclusiu. En contrast amb això, hi ha una multitud d'associacions i partits polítics d'oposició. A continuació, mirarem com s'organitzen i analitzarem les principals xarxes que fan servir per comunicar-se i mantenir la relació entre els seus membres.

2.1.1. L'organització de la diàspora

La diàspora ruandesa està organitzada en quatre focus principals: focus empresarial, focus religiós, focus polític i, finalment, focus cultural. Els ruandesos fan les seves activitats a través d'aquests focus i, a vegades, s'identifiquen segons la seva pertinença.

- Focus empresarial:

Són petits empresaris que es dediquen al comerç. La majoria regenten bars, cafès i restaurants de cuina ruandesa, amb plats característics com les brotxetes de cabra (un menjar típic del país) i són coneguts per tota la comunitat ruandesa de Bèlgica.

Aquests bars i restaurants tenen noms de regions de Ruanda. Per exemple: el bar *Umubano*, conegut amb el nom Iryinyo o *Ku Ryinyo* (Saint-Gille a

Brussel·les), referent al nord de Ruanda (Ruhengeri). El bar *Ituze*, conegut amb el nom *Mu Kabagari* (Chaussée de Ninove, no lluny de la Gare de l'Ouest), el mateix que una altra regió del nord de Ruanda. El bar *L'ambiance* (Matonge), conegut com *Chez Françoise* o *Ku Zuru*, que significa, literalment, cal Nas, és a dir, que el propietari té un nas llarg, ja que és tutsi. També hi ha un bar del Centre Culturel Rwandais, propietat de la Communauté Rwandaise de Belgique (associació amb gran influència a l'ambaixada), i que, a banda del bar, té un magatzem de productes alimentaris i artístics que vénen de Ruanda, una agència de viatges i una de transports a Brussel·les (taxis, furgonetes, etc.).

La majoria de les persones que hi treballen són antics comerciants, treballadors dels bancs, la gent que va marxar de Ruanda amb el seu capital o bé, simplement, persones que han demanat un crèdit per posar un negoci.

Trobem que un gran nombre de les persones que confegeixen aquest focus empresarial són gent que va fugir del país el 1994, sobretot hutus propers al president Habyarimana. El fet que alguns posseeixin molts diners fa que estiguin molt buscats pels partits de l'oposició perquè els financin o bé per l'ambaixada de Ruanda, que els demana que inverteixin al seu país. Aquesta situació comporta que aquestes persones es divideixin entre els partits de l'oposició i l'ambaixada de Kigali.

- Focus religió

Són organitzacions tipus sectes. El seu objectiu principal és la fe i la salvació. Aquí, trobem dos grups: els cristians i els musulmans.

-Els cristians: la majoria són catòlics. Per exemple, la Communauté St. Servais de la Cathédrale de Koekelberg; els fidels de l'església de Précieux Sang (Uccle), que oficien missa en kinyarwanda (ruandès); l'església St. Roch (Porte d'Anvers), on es van produir les aparicions de la verge Maria a una ruandesa; els grups de corals; grups de pregària, etc. A part dels catòlics, també trobem ruandesos de l'Església Adventista del setè dia, els Pentecostes, etc.

-Els musulmans: en general, la religió musulmana té pocs fidels a Ruanda (4%), però després del genocidi va esdevenir una religió ben vista pel règim de

Kagame atesa la seva imparcialitat en els conflictes de Ruanda, sobretot la seva no implicació en el genocidi. Per tant, hi ha molta gent que es va adherir a aquesta religió. S'ha trobat que en la diàspora ruandesa també hi ha fidels musulmans, que practiquen els seus principis com, per exemple, el dejuni (Ramadan) i ajudar els pobres.

- Focus polític

Aquest focus està format pels partits polítics d'oposició i la societat civil d'oposició i els proKigali. D'una banda, els partits polítics d'oposició i la societat civil antiKigali treballen per mobilitzar els ruandesos que es troben a Bèlgica o bé en d'altres indrets del món perquè hi hagi un canvi a Ruanda i que esdevingui un país amb drets on es respectin els drets humans. Les seves activitats principals passen per organitzar reunions públiques com les manifestacions, conferències, comunicacions, etc. Tot això està pensat per cercar unes estratègies que permetin arribar al seu objectiu de trobar l'espai polític al seu país, cosa que diuen que no es dona a l'actualitat.

Podem dir que hi ha una tensió visible entre els ruandesos dels partits de l'oposició i els ruandesos proKigali. Això és visible, per exemple, quan, al moment d'arribar una autoritat del règim de Kagame, s'organitzen automàticament manifestacions contràries i d'altres a favor. Tot això fa que la diàspora ruandesa estigui dividida i visqui entre la desconfiança dels seus membres.

A part dels partits polítics de l'oposició, hem trobat també que hi ha associacions que actuen com a societat civil i que són col·laboradores properes dels partits d'oposició. Aquest grup de la societat civil està compost majoritàriament per gent que ha treballat a Ruanda com a activistes pels drets humans, cosa que els va generar una situació de conflicte amb el règim de Kigali. Hi trobem, també, elits i intel·lectuals que van optar per aquesta opció. Alguns van fugir del país i, des de l'exili, van continuar la seva lluita. Podem donar els exemples de COSAR (Collectif du Six Avril), CLIIR (Centre de Lutte

contre l'Impunité i l'Injustice au Rwanda), SOCIRWA (Société Civile Rwandaise), etc.

De l'altra banda, hem trobat les organitzacions prorègim de Kigali. Aquestes organitzacions tenen una relació estreta amb l'ambaixada de Ruanda i participen en les seves activitats. Podem citar la Communauté Rwandaise de Belgique, Ibuka-Mémoire et Justice, etc. La majoria de les persones que hi participen són estudiants i persones que treballen per a Kigali com, per exemple, els treballadors de l'ambaixada. Les seves activitats principals són preparar les visites de les autoritats de Ruanda a Bèlgica, acollir els nous estudiants vinguts del país, fer campanya electoral quan hi ha eleccions, manifestacions, etc.

Així doncs, trobem tensió sobretot quan hi ha una autoritat de Kigali a Brussel·les, perquè hi ha manifestacions contràries i altres a favor. Podem dir, doncs, que el fet que alguns estiguin en desacord amb la política de Ruanda i altres a favor provoca una manifesta divisió entre els ruandesos de Bèlgica.

- Focus cultural

Són organitzacions socioculturals. D'una banda, trobem les organitzacions de caràcter social. Aquesta iniciativa social prové dels pares que volien transmetre valors socioculturals propis de la cultura ruandesa als seus fills. Les activitats principals són la lectura de contes, teatre, celebració de festes tradicionals, l'ensenyament de la llengua kinyarwanda, danses culturals com intore, etc. Més enllà d'aquestes activitats, trobem una divisió segons la ideologia política, és a dir, els antiKagame i els proKagame.

Referent a les associacions culturals a favor de l'oposició, podem citar alguns artistes coneguts a Ruanda i a la regió dels Grans Llacs com Masabo Nyangezi, Byumvuhore, Benjamin Rutabana, etc. Aquests artistes de vegades són convidats pels partits de l'oposició quan es convoquen manifestacions per animar la gent amb música o d'altres activitats. En aquesta categoria podem citar també els clubs de futbol, els de ball de Namur, etc.

Pel que fa a les proKagame, són associacions que treballen conjuntament amb l'ambaixada de Ruanda a Brussel·les, que financia les seves activitats, sobretot les desenvolupades a la sala polivalent del Centre Culturel Rwandais. Aquí trobem artistes coneguts com Muyango, Cécile Kayirebwa, Nyiranyamibwa, etc.

D'altra banda, hem trobat organitzacions de caràcter social. Aquestes organitzacions són xarxes secundàries d'ajuda social. Les seves activitats estan enfocades a ajudar els membres de la comunitat ruandesa amb l'objectiu de tenir una vida millor. Per exemple, en el moment de regular els papers, buscar feina, buscar un lloguer, etc. També organitzen activitats socials com visites a museus, a llocs històrics, etc.

2.1.2. Xarxes principals de les organitzacions ruandeses a Bèlgica

La diàspora ruandesa a Bèlgica fa servir les xarxes socials per intercanviar les notícies del seu país. El fet que hi hagi molta gent que no va tornar a Ruanda després de la victòria de l' FPR comporta que guardin un sentiment nostàlgic del seu país. Aquestes xarxes són fonts de notícies d'allò que hi succeeix.

Les principals fonts d'informació que fan servir són fòrums de discussió, Facebook, diaris d'internet i ràdios que emeten a través de la xarxa o, fins i tot, que arriben a Ruanda.

Aquestes xarxes socials tenen un gran importància al moment de les mobilitzacions i les manifestacions de la diàspora ruandesa²⁷. Les reunions són també un dels recursos de la diàspora per poder intercanviar i discutir sobre un tema que tingui a veure amb la vida del seu país.

2.2. El conflicte com espai de reproducció de tensió ètnica i regional

La diàspora ruandesa viu un conflicte que ja està instal·lat al seu país. Com hem vist abans, la societat ruandesa ha conegut al llarg de la seva història moments i situacions que han dividit profundament els ruandesos.

El principal conflicte es produeix quan un grup pren el poder i fa servir l'ètnia per mantenir-lo. Per exemple, durant la primera república, els hutu van agafar el poder provocant que els tutsi —que fins aleshores havien controlat el

²⁷ Al capítol següent analitzarem amb detall les xarxes socials de la diàspora ruandesa. Veurem els noms de les ràdios i els diaris que fa servir la comunitat ruandesa a Bèlgica.

govern— se sentissin amenaçats i molts optessin per fugir del país i no retornar fins al 1990, utilitzant les armes. Actualment, l' FPR –majoritàriament tutsi– ostenta el poder i els hutu són considerats ciutadans de segona categoria.

La qüestió regional també va adquirir un paper preponderant amb la segona república, quan els hutus del nord (Kiga) van assumir el poder després d'un cop d'estat contra un president del centre (Nduga). La segona república de Habyarimana, doncs, va afavorir els hutus del nord. Això va generar un conflicte entre els hutus de les diferents regions que és ben present actualment entre els ruandesos de la diàspora.

A part d'aquets dos conflictes ètnico-regionals, trobem que la diàspora viu també alguns conflictes basats en la seva història. Això es manifesta al moment de celebrar les diades importants de la història del seu país. Per exemple, la commemoració del genocidi de 1994 és un punt de conflicte obert²⁸.

Dintre de la diàspora, hi ha gent que creu que el genocidi va començar al dia 6 d'abril amb la mort de Habyarimana, motiu pel qual commemoren aquest dia com el del genocidi dels ruandesos. Els altres, situats més a la línia del règim de Kigali, entenen que la commemoració del genocidi tutsi és el dia 7, perquè és el dia oficial de la instauració del règim de Kagame. Aquesta situació provoca una tensió directa entre els ruandesos de la diàspora atès que tots van al mateix lloc, el Mémorial du génocide rwandais à Bruxelles, en dies diferents. Els proKagame acusen els que commemoren les víctimes del genocidi el dia 6 de ser negacionistes del genocidi tutsi.

A més d'aquesta tensió interètnica, els ruandesos de la diàspora viuen una tensió regional. Per exemple, al dia 16 d'agost de 2014 a Brussel·les hi va haver una commemoració de les víctimes de la primera república que van morir al cop d'estat de 1973. Això va provocar una tensió entre els hutus del nord (Abakiga) i els del sud (Abanyenduga).

Tot això fa que la diàspora visqui en una tensió i desconfiança constants. Els punts històrics, que a vegades no són compartits per tots, o bé la ideologia

²⁸ Veure l'article sobre aquest conflicte a <http://www.jambonews.net/actualites/20110407-commemoration-de-toutes-les-victimes-du-genocide-rwandais/>.

política i ètnica fa que els ruandesos de la diàspora no tinguin una unitat tot i ser ruandesos amb una mateixa llengua i cultura.

3. La integració estatal de la diàspora ruandesa a la política nacional

3.1. El reconeixement estatal dels ruandesos a la diàspora i assignació de missions de representació

El govern de Ruanda compta molt amb els ruandesos que formen part de la diàspora ruandesa. Com veurem al punt següent, les remeses i els projectes de la diàspora contribueixen molt en l'economia nacional del país. Cada any envien milions de dòlars cabdals per endegar petites empreses o bé negocis al seu país d'origen. Els beneficis directes d'aquests diners van a parar a les famílies de la diàspora malgrat que, d'una manera o una altra, acaben arribant també a tota la població indirectament.

Oficialment, la iniciativa pròpia de la diàspora ruandesa ha finançat projectes que ja han arribat a terme o bé que estan encara en curs. Tot això fa que el govern de Ruanda inverteixi molt en la seva diàspora.

Per al règim de Kigali, a part de la seva contribució en l'economia del país, la diàspora també té la missió de ser ambaixadora del país als d'acollida. Aquesta política està basada en donar una bona imatge de Ruanda després del genocidi de 1994, a més d'assumir el paper de *lobby*.

Tot plegat provoca que els inversors que van a Ruanda el vegin com un país segur i fiable a l'hora d'invertir el seu capital.

A més, al govern necessita la diàspora perquè expliqui els motius de la seva política intolerant a les veus contràries²⁹. Per tant, doncs, per justificar que el govern actual de Ruanda treballa molt, que l'economia està pujant, que millora la seguretat de la regió i que, fins i tot, el país envia tropes als països en situació d'inseguretat com la República Centreafricana, Haití, Sudan, etc.

²⁹ Els informes de les organitzacions que lluiten pels drets humans, com ara Human Rights Watch, Amnistia Internacional, etc., denuncien contínuament les injustícies i la repressió a Ruanda. El govern sempre replica que aquells que critiquen el país senten gelosia pel desenvolupament de Ruanda.

3.2. La diàspora com a representant de la identitat de l'estat

El govern de Ruanda dona un paper important a la seva diàspora. Per a Kigali, els ruandesos que vien a l'estranger han de ser uns bons exemples en quant al seu comportament i viure els valors de la cultura ruandesa.

Trobem també que els ruandesos de la diàspora executen els programes del govern de Kigali, malgrat la distància que hi ha entre el seu país i els països d'acollida. Per exemple, el programa de Ndi umunyarwanda (sóc ruandès), Ingando (trobadada per parlar sobre la política de Ruanda), Itorero intore³⁰ (on s'ensenya als joves els valors de la cultura ruandesa i la política d' FPR), etc. Per tot plegat, l'ambaixada té la missió de buscar els ruandesos per explicar i posar en pràctica els programes del país.

Quan hi ha una autoritat ruandesa a un dels països europeus o bé els Estats Units, els ruandesos de la diàspora són obligats a anar a rebre'ls. A més, cada any hi ha trobades de la diàspora amb el president Kagame a ciutats diferents. Aquestes trobades es coneixen oficialment com a *Rwanda Day*, tot i que els ruandesos antiKagame les van batejar amb el nom de *Kagame Day*.

Volem destacar que la diàspora que executa la política de Ruanda és aquella que està a favor del règim actual i que la majoria són tutsis. Aquesta gent continua mantenint una bona relació amb el seu país i hem corroborat que alguns hi van cada any. Trobem també que un gran nombre d'aquests tenen activitats comercials al país i cases que fan servir per a lloguer a ciutats de Ruanda.

3.3. El coneixement de les elits de la diàspora ruandesa

Les elits ruandeses de la diàspora ocupen bones posicions als seus països d'acollida, bàsicament perquè la majoria dels seus integrants van cursar els seus estudis en aquests països occidentals i, al moment d'immigrar-hi, no van tenir problemes de reconeixement dels seus títols. Els trobem, per exemple,

³⁰ Veure més detalls a la pàgina web de la diàspora ruandesa (<http://www.rwandandiaspora.gov.rw/index.php?id=49>).

exercint funcions com a professors universitaris, advocats, agents de banca, etc.

En referència a l'organització de la diàspora, als dos grups (proKagame i antiKagame) hi ha un reconeixement considerable d'elits. Cada grup, però, disposa de les seves elits de referència a la vida quotidiana. A més a més, aquestes ocupen una plaça important a les organitzacions polítiques i socials. Trobem, per exemple, que, quan hi ha un tema polític per tractar, conviden aquestes elits intel·lectuals per tal que donin la seva opinió i punts de vista mitjançant conferències. També, en festes com els casaments, batejos, etc., són elles les que ocupen les primers cadires de la filera.

Així doncs, les elits estan molts considerades per la diàspora ruandesa malgrat que es critica que ha faltat organització i, cada cop, trobem més divisió en la comunitat de ruandesos de la diàspora.

3.4. Ideologia ètnica i regional entre la comunitat ruandesa de la diàspora

La ideologia està definida com la base de les representacions socials compartides pels membres d'un grup (Teun, V. Dijk, 1998: 21). Entenem la ideologia com les lectures mentals: llenguatges, conceptes, categories, imatges de pensaments i sistemes de representació, que un grup o una classe social despleguen per trobar la manera d'explicar el funcionament d'una societat determinada i fer que aquesta explicació sigui intel·ligible (Hall, 1998: 26).

A més, s'ha d'atendre les ideologies no solament en termes cognitius, sinó també en termes de les pràctiques dels grups socials. Per tant, les ideologies són construïdes, utilitzades i canviades pels actors socials i polítics membres d'un grup determinat. A vegades les ideologies són utilitzades per a l'interès d'un grup definit en una societat determinada.

Pel que fa a la diàspora ruandesa, la ideologia ètnica i regional té un pes molt gran a les seves vides polítiques i socials. Hem trobat que la seva organització, ja sigui social o política, està basada en la ideologia ètnica o bé regional. Així doncs, trobem partits polítics on la majoria dels seus membres pertanyen a la mateixa ètnia o bé provenen de la mateixa regió. Podem afegir que la relació entre ambdues ètnies ha empitjorat amb el genocidi, per la qual cosa que hi

ha pocs casaments entre hutus i tutsis. Això fa que també als casaments trobem quasi una sola ètnia i associacions monoètniques. Per tant, una explicació d'aquesta situació és que els ruandesos es defineixen primer per la seva ètnia o bé regió i després per la *ruandacitat*, principi que pretén reunir tots els ruandesos sota un mateix paraigua.

Conclusió

En el cas de Ruanda, amb la revolució hutu de 1959, els primers immigrants forçats es van instal·lar a diferents països del món. El genocidi de 1994 va portar problemes molts seriosos a nivell humanitari, social, econòmic, etc. i les seves conseqüències van arribar a tots els països dels Grans Llacs. Aquest fet va provocar la migració (voluntària o forçada) de milers de ruandesos. Alguns són immigrants polítics que trobem als diferents països d'Europa. D'aquests, molts són refugiats. Ruanda coneix un altre tipus d'immigració, la que s'anomena *fugida de cervells*: la de persones amb alta qualificació que viuen a Europa i Amèrica del Nord treballant com a professionals de diferents disciplines. Tot i així, trobem que el gran número de ruandesos que viuen a l'estranger és la conseqüència dels conflictes que el país ha conegut. A més, la política exclusiva que ha caracteritzat el país durant el temps de la seva història política ha fet que alguns ruandesos fossin obligats a fugir del país.

Les diàspores poden jugar un paper important a l'hora de finançar moviments independentistes o rebel·lions als seus països d'origen (Marthoz J.P, 2011:155). Al llarg de tots els temps hi ha exemples d'aquest fet. A la història de Ruanda mateix, hi ha el cas de l'FPR que va ser creat per ruandesos emigrants el 1987. Aquest partit va rebre un gran suport econòmic, moral i propagandístic de la diàspora tutsi que era a Europa. Alguns membres ocupaven càrrecs en organitzacions internacionals³¹ com l'ONU i van participar d'una manera activa en la guerra de 1990. Els tutsis de la diàspora van utilitzar

³¹ Al llibre de Pierre Péan, *Noires fureurs, blancs menteurs*, diu: "Les Tutsi ont réussi à inféoder, noyauter toutes les organisations internationales. Même la presse et la radio Vatican.[...]. De jolies filles tutsies rwandaises ont infiltré les organisations internationales humanitaires et conquis le terrain par leurs charmes inégalables. » És un testimoni de com va treballar l' FPR per agafar el poder.

tots els mitjans possibles per guanyar la guerra, ja fos a les emissores de ràdio internacionals o a les ONGs internacionals, per demostrar al món que eren víctimes i que necessitaven el suport per guanyar la guerra.

BIBLIOGRAFIA

- Banque Mondial (2011). *Recueil de statistiques sur les migrations et les envois de fonds*.
- Bizimana, L. (1999). *Conflict in the African Great Lakes Region*. Bilbao: University of Deusto.
- Castels, S. (2008). *Development and Migration, Migration and Development*. Oxford: IMI.
- Hall, S. (1998). "Significado, representación, ideología: Althusser y los debates.
- Houtondji P. (2005). "Le savoir mondialisé: déséquilibres et enjeux actuels". *Mondialisation, cultures et développement* (dir: Isidore Ndaywel e Nziem et Julien Kilanga Musinde). Paris : Maisonneuve et Larose.
- Marthoz, J.P. (2011). *Couvrir les migrations*. Bruxelles: De boeck.
- Munyarugerero, F-X. (2003). *Réseaux, pouvoirs, oppositions. La compétition politique au Rwanda*. Paris : L'Harmattan.
- Nair, S. (2007). *L'immigration est une chance. Entre la peur et la raison*. Paris : Seuil.
- OIM (2007). *Living Across Words: Diaspora, Development and Transnational Engagement*. Geneva.
- Okpewho, I. & Nzegwu, N. (2009). *The new African Diaspora*. Indiana: University Press
- Revilla, M. (2010). *Migración, crisis y conflicto en África subsahariana*. Fundación Carolina, Documento de trabajo n.º 44.
- Reyntjens, F. (1985). *Pouvoir et droit au Rwanda. Droit public et évolution politique 1916-1973*. Tervuren: MRAC.
- Sorensen, N.N. (2005). «Migración, género y desarrollo: el caso dominicano», *La migración: un camino entre el desarrollo y la cooperación* (coord: Nieves Zúñiga García-Falces). Madrid: CIP-FUHEM.
- Teun, A. Van Dijk (1998). *Ideología*. Barcelona, Gedisa.
- Withol de Wenden, C. (2005). *Atlas des migrations dans le monde*. Paris: Autrement.